УДК 159.964.2:316.776]:37.011.3-051/-057.87

Коць Михайло

кандидат психологічних наук, доцент
доцент кафедри педагогічної та вікової психології
Волинського національного університету
імені Лесі Українки
<http://orcid.org/0000-0002-5607-0564>
DOI <https://doi.org/10.35619/prapr.v1i15.187>

ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ РЕГУЛЯЦІЇ ПРОФЕСІЙНО-КОМУНІКАТИВНОГО ПОТЕНЦІАЛУ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ЯК СУБ'ЄКТА ПЕДАГОГІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

Анотація. У статті здійснено психологічний аналіз професійно-комунікативного потенціалу майбутнього вчителя як суб'єкта педагогічної взаємодії. Вказано, що сучасні соціально-економічні умови в нашій державі значною мірою актуалізують проблему підготовки фахівців у закладах вищої освіти, зокрема майбутніх педагогів. Саме налагодження оптимальної системи взаємодії та спілкування значною мірою може сприяти ефективній організації та засвоєнню знань, формувати комунікативні уміння як важливі чинники професіоналізму.

Здійснено опитування 327 студентів випускних курсів трьох університетів за допомогою модифікованого нами варіанту методики Л. Шнейдер "Визначення впливу педагогічних стосунків на становлення майбутнього вчителя як суб'єкта педагогічної взаємодії" та 124 – за допомогою модифікованого варіанту анкети О. Леонтьєва "Діагностика ефективності педагогічних комунікацій". Дослідження проблеми регуляції професійно-комунікативного потенціалу особистості майбутнього вчителя як суб'єкта педагогічної взаємодії вказує на необхідність розвитку комунікативних умінь.

Обґрунтовано, що вміння спілкування мають універсальний характер, їх слід розглядати як важливий складник серед професійних здібностей педагога. Залежно від того, як організоване спілкування в педагогічному процесі, воно може бути успішним або безуспішним, може сприяти подоланню внутрішньообистісних проблем або може їх стимулювати. Для професійного управління своєю комунікативною діяльністю майбутньому вчителю необхідні: уміння цілеспрямовано організувати спілкування й управляти ним, уміння спілкуватися привселюдно, уміння через правильно створену систему спілкування організувати спільну з учнями творчу діяльність.

Ключові слова: майбутній вчитель, комунікативний потенціал, педагогічна взаємодія.

Постановка проблеми. Сучасні соціально-економічні умови в нашій державі актуалізують проблему підготовки фахівців у закладах вищої освіти, зокрема майбутніх педагогів. Саме налагодження оптимальної системи взаємодії та спілкування значною мірою може сприяти ефективній організації та засвоєнню знань, формувати комунікативні уміння як важливі чинники професіоналізму.

Аналіз останніх досліджень з проблеми. Комунікативні уміння становлять собою властивості особистості, які забезпечують ефективну комунікативну діяльність. З огляду на те, що уміння спілкування мають універсальний характер, їх слід розглядати як важливий складник серед професійних здібностей педагога. Можна стверджувати, що від того, як організоване спілкування в педагогічному процесі, воно може бути успішним або безуспішним, може сприяти подоланню внутрішньообистісних проблем або може їх стимулювати. Чим більшу відповідальність відчуває людина за наслідки своїх рішень, тим більшою мірою активізується сфера її внутрішніх переживань, коригуються ціннісні орієнтації, мотиваційна сфера, а також задіюються інші психологічні складники особистості

(увага, мислення, психомоторика та ін.). Певні негативні прояви психіки у зв'язку з комунікативною діяльністю прийнято називати особистісними труднощами (комунікативні бар'єри, бар'єри у спілкуванні, внутрішній особистісний конфлікт та ін.).

Когут (2013), аналізуючи зміст формування професійно-педагогічної комунікативної компетентності в сучасних соціокультурних умовах, вказує, що професійно-педагогічна комунікативна компетентність майбутнього вчителя має глибинні джерела, тісно пов'язані з особистісними рисами педагога, мотивами його діяльності, соціокультурними і комунікативними настановами, ціннісними орієнтирами. Проведений аналіз, на думку дослідниці, показує необхідність у доповненні змістового, операційного та діяльнісного компонентів професійної підготовки педагогів. Це, насамперед, пов'язано з розвитком мотивації студентів до підвищення власного професійно-педагогічного та загального комунікативного рівня, загальної освіченості (Когут, 2013).

Комунікативний потенціал містить у собі спрямовану рушійну силу людини, що виявляє свою сутність як здатність до комунікації, перетворювальних змін у сфері внутрішнього світу особистості та професійної діяльності (Савченко, 2011). Використання на заняттях моделювання ситуацій в ігровій формі, на думку автора дослідження, забезпечує розвиток комунікативного потенціалу студентів як одного з вирішальних факторів підвищення ефективності навчально-виховного процесу у вищій школі. Ігрові ситуації з рольовим компонентом сприяють посиленню мотивації участі студентів в іншомовному спілкуванні на заняттях та розвитку комунікативного потенціалу (Савченко, 2011, с. 36-39).

Досліджуючи комунікативний компонент професійної підготовки філологів та їхньої майбутньої фахової діяльності, Барановська (2013) зосереджує увагу на доцільності формування комунікативної складової у професійній компетентності майбутнього вчителя-філолога, що дозволить йому в майбутньому організовувати педагогічний процес із учнями на засадах суб'єкт-суб'єктної взаємодії, що, у свою чергу, сприятиме розкриттю особистісних та навчальних можливостей учнів, підвищуватиме рівень їхніх навчальних досягнень (Барановська, 2013, с. 9-12).

Мета дослідження. Здійснити теоретичний аналіз та емпіричне вивчення професійно-комунікативного потенціалу майбутнього вчителя як суб'єкта педагогічної взаємодії.

Виклад основного матеріалу дослідження. У психологічній науці одним із базових критеріїв успішності спілкування виокремлюється сукупність знань, навичок і умінь людини в комунікативному плані. Аналізуючи розмаїття джерел, присвячених вивченню цих аспектів, ми знаходимо різноманітні підходи й термінологію у визначеннях: комунікативний потенціал, комунікативні здібності, ефективна взаємодія, комунікативна компетентність, компетентне спілкування, навички спілкування тощо.

На думку Пов'якель (2004), дослідники, розглядаючи саморегуляцію як психологічну категорію, дуже часто звужують предмет її дослідження. Тобто в більшості випадків їхня увага обмежується одним із видів саморегуляції (моральна, рефлексивна, інтелектуальна, емоційно-вольова). Це впродовж тривалого часу обмежувало вивчення саморегуляції як специфічного метамеханізму забезпечення діяльності та пізнавальних процесів, організації й регуляції поведінки тощо. Суттєвим у психологічних дослідженнях саморегуляції є визначення психологічного змісту самого поняття та розмежування його з іншими спорідненими поняттями. У сучасній психології саморегуляція розглядається відповідно з різними парадигмами та підходами (підхід у психології праці та інженерній психології, психофізичний, психотерапевтичний, особистісний, структурно-психологічний, ціннісно-нормативний, організаційно-методологічний, підхід з точки зору теорії установки).

Для нашого дослідження є важливим у річці проблеми розвитку і регуляції професійно-комунікативного потенціалу майбутнього вчителя як суб'єкта педагогічної взаємодії є прийняття сутності саморегуляції як рефлексії, самоконтролю, самонавіювання.

Узагальнюючи низку досліджень стосовно активних способів здійснення спілкування, А. Дохоян (1998) вказує на вміння застосовувати ініціативу в спілкуванні, виступати перед аудиторією, вести бесіду, дискусії, відстоювати свою думку, виступати за або проти, бути лідером, приймати загальне групове рішення. До цих умінь належить низка прийомів, які

дають змогу встановлювати контакт зі співрозмовником. Це здатність адекватно використовувати комунікативні засоби; легко й правильно вступати у спілкування з партнерами; привертати до себе увагу співрозмовників; враховувати чужі висловлювання; зрозуміти і приймати позиції партнера (емпатія); адекватно здійснювати мовний вплив, уміння підтримувати зворотний зв'язок у процесі спілкування та ін.

Кідрон (1991), вивчаючи процес удосконалення комунікативних здібностей, застосовує це поняття в ширшому значенні – як комунікативність у спілкуванні. Він вважає, що в основі компетентного професійного навчання лежать навички спілкування й уміння спілкуватися, які є формою прояву комунікативних здібностей особистості. Учений презентує класифікацію умінь спілкування, яка об'єднує п'ять класів узагальнених, універсальних умінь, більшість із яких людина засвоює в ході соціалізації. До умінь і навичок, які реалізують власне комунікативні здібності, Кідрон відносить такі: 1) гностичні, або пізнавальні, уміння, 2) гностично-експресивні уміння – уміння адекватно слухати, обирати роль, адекватно передавати або сприймати почуття; 3) експресивні уміння; 4) експресивно-інтеракційні уміння, точніше, уміння самовираження та передавання партнерові певної інтерпретації внутрішнього стану особистості; 5) інтеракційні уміння: оволодіння правилами пристойності, порядності й етикету, використання позаситуативних умов і засобів, вибір тактики спілкування і саморегуляції поведінки. Учений вважає, що сформованість указаних умінь може слугувати показником широти комунікативних здібностей особистості. Залюбовська (1984), досліджуючи комунікативні бар'єри в умовах спільної діяльності, трактує комунікативні уміння відповідно до трикомпонентної структури спілкування: комунікативні навички, інтерактивні та соціально-перцептивні навички.

Як видно із поданих класифікацій, учені акцентують увагу на функціях спілкування, компонентах педагогічної діяльності, педагогічних здібностях, виокремлюють основні компоненти структури спілкування. Тому важливим є виокремлення тих компонентів, на які може бути орієнтована програма розвитку професійно-комунікативного потенціалу майбутнього вчителя з метою побудови ефективної педагогічної взаємодії. Загалом можна стверджувати, що всі підходи базуються на основі моделей побудови структури спілкування із виділенням трьох основних компонентів: комунікації, інтеракції та перцепції (Андрєєва (1999), Бодальов (1997), Ломов (1981) та ін.).

Характеризуючи комунікативну сторону спілкування, слід вказати, що здійснюється обмін інформацією: уявленнями, ідеями, інтересами, настроєм, почуттями, установками та ін. При цьому значущим є потік зворотної інформації, тобто важливим є взаємне поінформовування. Аналізуючи цей бік спілкування, важливо звернути увагу не тільки на зміст переданої інформації, а й на рівень активності учасників спілкування та на соціально-психологічні параметри (мотиви, цілі, ціннісні орієнтації та установки). Комунікативний компонент спілкування – це не тільки обмін інформацією, скільки взаємозв'язок і взаємодія пізнавальної діяльності студентів – учасників спілкування. Тобто комунікація (вербальна й невербальна) забезпечує обмін інформацією, який необхідний для організації спільної діяльності. Комунікативний компонент спілкування суттєво впливає на розвиток кожного студента як майбутнього педагога. Саме під його впливом розвиваються пізнавальні процеси, світогляд, самопізнання, самооцінка, пізнавальна активність студентів.

Пілотажне дослідження 327 студентів випускних курсів Волинського національного університету ім. Лесі Українки, Прикарпатського національного університету ім. Василя Стефаника, Рівненського державного гуманітарного університету, яке передувало емпіричному, мало за мету виявлення рівня розвитку педагогічної взаємодії майбутніх учителів. Дослідження було проведене за допомогою модифікованого нами варіанту методики Л. Шнейдер *“Визначення впливу педагогічних стосунків на становлення майбутнього вчителя як суб'єкта педагогічної взаємодії”*. Студентам потрібно було дати відповідь на такі питання:

1. Чи вплинув отриманий вами досвід взаємин на ваші здатності до власної організації ефективної педагогічної взаємодії?

2. Чи змінилися під час навчання у ЗВО ваші переконання, принципи, життєві цінності?

3. Як вплинула отримана вами інформація у ЗВО на вашу самооцінку (чи підвищила її; самооцінка залишилась такою ж; знизилась)?

4. На останньому курсі у вас з'явилося почуття впевненості у досягненні комунікативної компетентності?

5. Що у процесі навчання у ЗВО торкалося вас особисто (ваші почуття, переживання, уявлення про себе і про життя)?

6. Чи згодні ви з твердженням про те, що вища освіта має не лише давати людині систему об'єктивних наукових знань, але й сприяти усвідомленню уявлень про себе, її життєвому самовизначенню?

7. Чи вважаєте ви, що сучасна вища освіта впливає на формування "Я" як суб'єкта професійно-педагогічної взаємодії?

Це дозволило констатувати наступне. На поставлене запитання про те, чи вплинув отриманий досвід стосунків на здатності до власної організації ефективної педагогічної взаємодії, лише 17% досліджуваних студентів дали стверджувальну відповідь та вказали, що саме з цим вони пов'язували прояви своєї впевненості, активності у перебігу стосунків з однокурсниками, бачення свого майбутнього та уявлення про себе як професіонала.

Лише у 14,5 % респондентів одержана навчальна інформація у ЗВО підвищила рівень самооцінки, у 15,1% вона знизилась. 70,4% вважали, що їхня самооцінка залишилась такою, як і була до початку навчання.

Стосовно впевненості майбутніх вчителів у досягненні комунікативної компетентності, лише 27,4 % досліджуваних дали стверджувальну відповідь щодо відчуття такої впевненості.

За результатами нашого дослідження, виходячи із отриманого досвіду під час навчання, випускники, окрім ділових стосунків, надають значну увагу неформальним стосункам з викладачами, що, на думку студентів, допомогло б більшою мірою зрозуміти тонкощі педагогічної діяльності. При цьому 79,5 % майбутніх фахівців вважають, що вища освіта має давати людині не лише систему об'єктивних наукових знань, але й сприяти глибшому усвідомленню уявлень про себе, життєвому самовизначенню, впливати на формування "Я" як суб'єкта професійно-педагогічної взаємодії.

Разом з тим виявлено: у більшості студентів низька самооцінка комунікативної діяльності. Має місце одностороння спрямованість навчально-виховного впливу.

Також нами здійснено дослідження ефективності педагогічних комунікацій викладачів ЗВО за допомогою модифікованого варіанту анкети О. Леонт'єва "Діагностика ефективності педагогічних комунікацій" (табл. 1).

Таблиця 1

Карта комунікативної діяльності модифікованого варіанту анкети О. Леонт'єва "Діагностика ефективності педагогічних комунікацій"

Доброзичливість	7 6 5 4 3 2 1	Недоброзичливість
Зацікавленість	7 6 5 4 3 2 1	Байдужість
Заохочення ініціативи студентів	7 6 5 4 3 2 1	Придушення ініціативи
Відкритість (вільне виявлення почуттів, відсутність "маски")	7 6 5 4 3 2 1	Закритість (прагнення триматися за соціальну роль, острах своїх недоліків, тривога за престиж)
Активність (увесь час у спілкуванні, тримає студентів у "тонусі")	7 6 5 4 3 2 1	Пасивність (не керує процесом спілкування, пускає його на самоплив)
Гнучкість (легко схоплює і розв'язує виниклі проблеми, конфлікти)	7 6 5 4 3 2 1	Жорсткість (не зауважує змін у настрої аудиторії, спрямований ніби сам на себе)
Диференційованість (індивідуальний підхід до	7 6 5 4 3 2 1	Відсутність диференційованості у спілкуванні (немає індивідуального

студентів)		підходу до студентів)
------------	--	-----------------------

Інструкція. Експертам, які мають досвід спілкування з аудиторією, пропонується карта комунікативної діяльності. Кожен експерт, працюючи незалежно, оцінює ті чи інші дії педагога, користуючись запропонованими шкалами. Після цього знаходиться узагальнена оцінка.

Обробка результатів. Підраховується усереднена експертна оцінка. Діапазон цих оцінок може коливатися від 49 до 7 балів. На основі середньої оцінки експертів робиться висновок про ступінь комунікативної ефективності педагога.

На основі експертних оцінок ефективності педагогічних комунікацій викладачів (вибірku склали викладачі у кількості 124 особи) досліджувалися такі якості, як: 1) доброзичливість; 2) зацікавленість; 3) заохочення ініціативи студентів; 4) відкритість (вільне виявлення почуттів, відсутність “маски”); 5) активність (увесь час у спілкуванні, тримає студентів у “тонусі”); 6) гнучкість (легко схоплює і розв’язує виниклі проблеми, конфлікти); 7) диференційованість (індивідуальний підхід до студентів).

У результаті узагальнення отриманих відповідей було встановлено, що у 11,5% викладачів ЗВО комунікативна діяльність дуже інтенсивна і задовольняє вимогам активної взаємодії. Такі педагоги досягли вершин своєї майстерності, вільно володіють аудиторією, усі засоби спілкування органічно вплетені у взаємодію зі студентами. У 15,7% викладачів на заняттях панує дружна, невимушена атмосфера в аудиторії. Усі студенти зацікавлено спостерігають за педагогом або обговорюють поставлене ним питання. Активно висловлюються думки, пропонуються варіанти вирішення проблеми. Педагог коректно спрямовує хід заняття, не забуваючи віддавати належне гуморові і дотепності присутніх. Вдала пропозиція відразу підхоплюється і заохочується помірною похвалою. Заняття проходить продуктивно, в активній взаємодії сторін.

27% викладачів належать до тих, що цілком задовільно опанували засобами спілкування. Їхня комунікативна діяльність досить вільна за формою. Вони легко встановлюють контакт зі студентами, однак не всі потрапляють у поле їхньої уваги. В імprovізованих дискусіях вони спираються на більш активну частину присутніх, інші ж відіграють частіше роль спостерігачів. Заняття проходить жваво, однак не завжди досягає поставленої мети. Зміст заняття інколи приноситься у жертву формі спілкування. У 30,5% викладачів низька самооцінка комунікативної діяльності. Має місце одностороння спрямованість навчально-виховного впливу. Його стиль проявляється в авторитарній або неконтактній формі спілкування. У 16% взаємодія зі студентами відсутня. Спілкування деперсоналізоване, за своїм психологічним змістом анонімне і практично нічим не відрізняється від публічної лекції. Педагогічні функції обмежуються лише інформаційною стороною.

Одержані результати пілотажного дослідження сприяли побудові системи проведення емпіричного дослідження становлення майбутнього вчителя як суб’єкта педагогічної взаємодії.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Дослідження проблеми регуляції професійно-комунікативного потенціалу особистості майбутнього вчителя як суб’єкта педагогічної взаємодії вказує на необхідність розвитку комунікативних умінь.

Обґрунтовано, що уміння спілкуватися має універсальний характер, його слід розглядати як важливий складник серед професійних здібностей педагога. Залежно від того, як організоване спілкування в педагогічному процесі, воно може бути успішним або безуспішним, може сприяти подоланню внутрішньообистісних проблем або може їх стимулювати. Для професійного управління своєю комунікативною діяльністю майбутньому вчителю необхідні: уміння цілеспрямовано організувати спілкування й управляти ним, уміння спілкуватися привселюдно, уміння через правильно створену систему спілкування організувати спільну з учнями творчу діяльність.

Перспективами подальших розвідок вважаємо розроблення методичного інструментарію оптимізації професійно-комунікативного потенціалу особистості майбутнього вчителя як суб’єкта педагогічної взаємодії.

СПИСОК ПОСИЛАНЬ

- Андреева, Г. М. (1999). *Социальная психология*. Москва: Аспект Пресс.
- Барановська, Л. В. (2013). Комунікативний компонент професійної підготовки філологів та їхньої майбутньої фахової діяльності. *Нові технології навчання: Наук.-метод. зб.* Київ, 79, 9-12.
- Бодалев, А. А. (1997). *Формирование понятия о другом человеке как о личности*. Москва. Посткриптум.
- Дохолян, А. М. (1998). *Взаимосвязи структурных компонентов общения и мотивации студентов педагогического вуза*. (Дис. канд. психолог. наук). Московский государственный педагогический университет, Москва.
- Залюбовская, Е. В. (1984). *Преодоление коммуникативных барьеров в условиях совместной деятельности*. (Дис. канд. психолог. наук). Московский государственный университет имени М. В. Ломоносова, Москва.
- Кидрон, А. А. (1991). *Коммуникативная способность и её совершенствование*. (Дис. канд. психолог. наук). Ленинградский государственный университет, Ленинград.
- Когут, І. В. (2013). Зміст формування професійно-педагогічної комунікативної компетентності в сучасних соціокультурних умовах. В *Проблеми освіти: Наук. зб. Інституту інноваційних технологій і змісту освіти МОН України* (вип. 77, ч. 2, с. 75-79). Київ.
- Ломов, Б. Ф. (1981). *Проблема общения в психологии*. Москва: Наука.
- Пов'якель, Н. І. (2004). *Саморегуляція професійного мислення в системі фахової підготовки практичних психологів*. (Дис. д-ра психолог. наук). Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, Київ.
- Савченко, К. Ю. (2011). Комунікативний потенціал як складова педагогічної підготовки майбутніх фахівців. *Наукові записки. Серія: Педагогіка*, 4, 36-39.

REFERENCES

- Andreyeva, G. M. (1999). *Sotsialnaya psikhologiya [Social psychology]*. Moskva: Aspekt Press. [in Russian].
- Baranovska, L. V. (2013). Komunikativniy komponent profesiynoi pidgotovki filologiv ta ikhnoi maybutnoi fakhovoi diyalnosti [Communicative component of professional training of philologists and their future professional activity]. *Novi tekhnologii navchannya: Nauk.-metod. zb.* Kyiv, 79. 9-12. [in Ukrainian].
- Bodalev, A. A. (1997). *Formirovaniye ponyatiya o drugom cheloveke kak o lichnosti [Formation of the concept of another person as a person]*. Moskva: Postkriptum. [in Russian].
- Dokhoyan, A. M. (1998). *Vzaimosvyazi strukturnykh komponentov obshcheniya i motivatsii studentov pedagogicheskogo vuza [The relationship of the structural components of communication and motivation of students of a pedagogical university]*. (Dis. kand. psikholog. nauk). Moskovskiy gosudarstvennyy pedagogicheskiy universitet, Moskva. [in Russian].
- Zalyubovskaya, E. V. (1984). *Preodoleniye kommunikativnykh baryerov v usloviyakh sovmestnoy deyatel'nosti [Overcoming communication barriers in the context of joint activities]*. (Dis. kand. psikholog. nauk). Moskovskiy gosudarstvennyy universitet imeni M. V. Lomonosova, Moskva. [in Russian].
- Kidron, A. A. (1991). *Kommunikativnaya sposobnost i ee sovershenstvovaniye [Communication ability and its improvement]*. (Dis. kand. psikholog. nauk). Leningradskiy gosudarstvennyy universitet, Leningrad. [in Russian].
- Kogut, I. V. (2013). Zmist formuvannya profesiyno-pedagogichnoi komunikativnoi kompetentnosti v suchasnikh sotsiokulturnikh umovakh [The content of the formation of professional and pedagogical communicative competence in modern socio-cultural conditions]. V *Problemi osviti: Nauk. zb. Institutu innovatsiynikh tekhnologiy i zmistu osviti MON Ukraini* (vип. 77, ч. 2, с. 75-79). Kyiv. [in Ukrainian].

- Lomov, B. F. (1981). *Problema obshcheniya v psikhologii [The problem of communication in psychology]*. Moskva: Nauka. [in Russian].
- Pov'yakel, N. I. (2004). *Samoregulyatsiya profesiynogo mislennya v sistemi fakhovoi pidgotovki praktichnikh psikhologiv [Self-regulation of professional thinking in the system of professional training of practical psychologists]*. (Dis. d-ra psikholog. nauk). Natsionalniy pedagogichniy universitet imeni M. P. Dragomanova, Kyiv. [in Ukrainian].
- Savchenko, K. Yu. (2011). *Komunikativniy potentsial yak skladova pedagogichnoi pidgotovki maybutnikh fakhivtsiv [Communicative potential as a component of pedagogical training of future specialists]*. *Naukovi zapiski. Seriya: Pedagogika*, 4, 36-39. [in Ukrainian].

PSYCHOLOGICAL ANALYSIS OF REGULATION OF PROFESSIONAL AND COMMUNICATIVE POTENTIAL OF FUTURE TEACHER AS A SUBJECT OF PEDAGOGICAL INTERACTION

Mykhailo Kots

Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor
Associate Professor of Pedagogical and Age Psychology department
in Lesia Ukrainka

Volyn National University

<http://orcid.org/0000-0002-5607-0564>

DOI <https://doi.org/10.35619/praprv.v1i15.187>

Abstract. The article analyzes the psychological analysis of professional and communicative potential of the future teacher as a subject of pedagogical interaction. It is indicated that the modern socio-economic conditions in our country significantly actualize the problem of training specialists in higher education institutions, in particular, future teachers. Establishment of an optimal system of interaction and communication may greatly contribute to the effective organization and assimilation of knowledge, to form communication skills as important factors of professionalism.

327 graduate students of three universities were interviewed with the help of a modified version of the method by L. Schneider "Determining the impact of pedagogical relations on the formation of future teachers as a subject of pedagogical interaction" and 124 teachers with a modified version of the questionnaire by O. Leontiev "Diagnosis of pedagogical communication".

The study of a problem of regulation of professional and communicative potential of the future teacher as a subject of pedagogical interaction indicates the need to develop communication skills.

It is substantiated that communication skills have a universal character, they should be considered as an important component among teacher's professional abilities. Communication may be successful or unsuccessful, may be helpful in overcoming internal problems or may stimulate ones, depending on how communication is organized in the pedagogical process. For professional management of their communicative activity, the future teacher needs: an ability to organize and manage communication purposefully, an ability to communicate in public, an ability to organize joint creative activities with students through a properly established system of communication.

Key words: future teacher, communicative potential, pedagogical interaction.

Стаття надійшла до редакції 7.08.2020р.